

KLÂSİK TÜRK ŞİİRİ'NDE TURNA'YA DAİR

Ömür CEYLAN*

ÖZET

Türk kültür ve edebiyatının önemli bir kesitini ve yorumunu temsil eden divan edebiyatı, insana dair hemen her eyin bulunabileceği zengin bir edebiyattır. Bir yandan insan ruhunun derinliklerini lirik bir duyuyla yansıtmaya çalışırken, diğ er yandan da insanı ku atan çevreyi en ince ayrıntısına kadar kullanır. Makalede, Türk kültürünün en gözde ku larından birisi olan turna ve divan şiirindeki yansımaları üzerinde durulmuştur; örnek beyitlerden hareketle divan şiirinin muhayyilesi ve sanat anlayışı hakkında ipuçları elde edilmeye çalışılmıştır.

ABSTRACT

Divan literature that represents an important section of Turkish culture and literature is an affluent one in which almost everything related to man can be found. While trying to reflect the depths of human soul with a lyric sense on one hand, it makes use of the environment that surrounds man with its details. In this article, the focus is given to crane and its reflections in Divan poetry, and hints about the migration and understanding of poetry of the Divan poet are tried to be obtained starting from the sample couplets.

Anahtar Kelimeler: Turna, Divan şiiri, Küleng

Key Words: Crane, Küleng (bird of crane), Divan Poetry,

Tabiatın aslî ve tabiî üyeleri olan hayvanlar, insanlığın pagan inanç dönemlerinden beri en güçlü kültür dinamiklerinden birisi olagelmüşlerdir. Hayata dair pek çok bilgiyi onlarla birlikte öğrenen insanoğlu için, totem çağında bir nevi ongunlar kültü olan hayvanlar âlemi, semâvî dinlerin yaşandığı asırlarda da önemini kaybetmemiş; kutsanan ve idealize edilen türlerinin yanı sıra kötü, çirkin, korkunç, ilginç vb. her çeşit kavramın karşılığı birer motif olarak düşünce ve inanç dünyasında varolmuşlardır.

İnsanlığın hayvanlar âlemiyle olan köklü ve renkli münasebetinin tüm ayrıntılarıyla takip edilebileceği yegâne alanlardan birisi de Türk inanç, düşünce ve kültür tarihidir denebilir. İlkel çağlarda kendilerine yırtıcı hayvanları ve alıcı kuşları *hayvan ata (töz)* olarak seçen ve uzun asırlar boyunca yalnız at üzerindeyken hayatı okuyabildiğine inanan Türkler için hayvanlar; tüm coğrafyalarda ve tüm asırlar boyunca bayraklara, sancaklara konulan armalar; dağlara, nehirlere, göllere, şehirlere ve hatta millî kahramanlara verilen isimler olacak kadar önem taşımışlardır. Yüzyıllardır Türk'ün sevgilisi suna boylu, dudu dilli, keklik sekişli bir güzel ve Türk güzelinin yavuklusu da kurt belli, şahin bakışlı, aslan gibi; koç gibi bir yiğittir.

Türk kültür coğrafyasında yaşayan hayvanlar içerisinde kuşların farklı ve önemli bir yeri vardır.¹ Kuşlarla ilgili İslâmiyet öncesi inanç birikimini İslâmî rivâyetlerle de zenginleştiren Türkler; mîmâriyelerinden halk danslarına, kıyâfetlerinden mezar taşlarına, deyim ve atasözlerinden sözlü ve yazılı edebiyat ürünlerine kadar bütün kültür alanlarında kuşlardan esinlenmiş ve yararlanmışlardır.

Sekiz bini aşkın farklı türü barındıran kuşlar dünyasının, özellikle müstesna özelliklere sahip olan Anadolu'da bulunan ve bilinen bazı üyeleri, diğer hemcinslerine nazaran Türk kültür atlasında daha fazla önemsenmiştir. Çok sık anılan ve pek çok yönüyle dil-kültür malzemesi olan bu kuşlardan bazıları mitolojik çağrışımlarıyla (ankâ, hümâ, kaknüs vd.), bazıları olağanüstü özellikleriyle (papağan, ebâbil, semender vd.), bazılarıysa etraflarında geniş inanç ve rivâyet hâleleri oluşturulan doğal fizyolojik nitelikleriyle (akbaba, baykuş, güvercin, doğan, karga, kartal, kaz, keklik, kumru, leylek, şahin vd.) dikkat çekmektedir.² Anılan kuşlardan bazıları gibi *turna* da ardında barındırdığı mitolojik, mistik, fizyolojik ve tarihî-folklorik çağrışımlarla Türk kuşlarının en önemlilerinden biridir.

Araplar'ın *kürkiyy*³, Farslar'ın *bâtir* ve *küleng*⁴ dedikleri turna, edebî metinlerimizde daha ziyade *turna* ve *küleng* adlarıyla geçer. Çok iri, uzun bacaklı, uzun boyunlu, kısa kuyruklu, sürücül kuşlardır. Gagaları kalın ve düzdür. Gençleri kahverengidir. Sesi gür, çığlıksı ve trompet tonundadır. Ağır kanat vuruşları ile sürüler halinde “V” oluşturarak uçarlar. Tek tük ağaçlık sulak yerler, bataklıklar, sulak alanlar etrafındaki ekili tarlalar ve çayırlarda yaşarlar. Hububat taneleri ve böceklerle beslenirler⁵. Çiftleşme esnasında enteresan dans gösterileri yaparlar⁶.

Turna bir ayağı üzerinde yürür. Öbür ayağını kıvrarak havada tutar. Yürürken yalpalar, ayağını sertçe bastığı takdirde yerin yarılacağından korktuğu farzedilir. Gençleri, yaşlanan anne ve babalarının bakımlarını üstlenirler⁷. Turnalar göç sırasında aralarından birini reis seçerler ve ona uyarlar. Geceleri konaklar ve uyurlar. Yine aralarından birisi nöbetçi olur ve diğerlerine zarar gelmemesi için uyumaz. Eti helâldir, beyni dalak büyümesine iyi gelir⁸.

“İslâmiyet öncesi Türk inanışlarında Gök Tanrı dışındaki ilahlardan biri olarak kabul edilen turna, mübarek, akıllı, her hareketi doğru, mukaddes bir kuştur. Bu sebeple uçuşları bir düzen ve sıra içerisinde olur. İnsanların yer yüzünde yaptıkları fena hareketlerden teessür duyarak, zaman zaman yollarını şaşırırlar. Turnanın yolunu şaşırtmak ve onu havada tutmak günah sayılır. Muhtemelen Ayzıt'ın timsali sayıldığı için Başkurt folklorunda öldürülmesi hoş karşılanmayan turna, Anadolu'da da avlandığı takdirde avcısına felaketler getiren bir av kuşudur. Yine Anadolu'da kız güzellik sembolü ve halk şiirimizin gurbet ve sıla çağrışımları taşıyan habercisidir. Alevî-Bektâşî geleneğinde İlâhî aşkla yola giden iman-ikrar sahibi canları, turna katarı âyîn-i cemi temsil eder. Cem âyini gei cd B te üu□ enaeni M

Bâkî¹⁴

(Gök yüzünde feryatlar ederek geçenleri turna sürüsü zannetme. Gönül ku ları bölük bölük senin bulundu un mahalleye do ru çekilmektedir.)

Renklerinde hâkim olan gri ve kül rengi, turna sürüsünün gök yüzüne yükselen bir dumana benzetilmesine zemin hazırlamıştır. Fakat şair, kendisinden beklendiği gibi bu benzetmeyle yetinmez. Hasret ateşiyle kavrulmakta olan gönlünden kopmuş âh dumanı göğün 4. tabakasına kadar yükselmiş bir turna sürüsünü andırmakta iken, şair aşkı ile o derece kendinden geçmiştir ki kendi âh dumanının bu derece yükseklerle çıkış sebebinin dahi kavrayamamaktadır. Gönlündeki hasret ateşi mi artık sönmüştür (vuslat), yoksa yeniden bir kat daha mı tutuşmuştur (hasret) ?! Zîrâ ateş, en etkili dumanını ilk yakıldığında ve söndürüldüğünde verir:

*Bilmem ki söndü yohsa yeniden mi aldı dil
Çıkdı sipih-i çârüme saff-ı küleng-i âh*

İzzet Mola¹⁵

(Gönül[deki a k ate i] söndü mü yoksa yeniden mi tutu tu bilmiyorum. [Zîrâ] âhın turna katarı gö ün 4. tabakasına dek yükseldi¹⁶.)

Turna alayları yalnız şahsî ızdırapların ifadesi sırasında esin kaynağı değildirler. Şaire göre sırasını hiç şaşırmadan ilerleyen aylar ve yıllar da, düzenleriyle insanı imrendiren turna sürülerini kıskandırırçasına geçip gitmektedirler:

*Cümlesi re k-fezâ-yı saf-ı ra nâ-yı küleng
Gitmede menzil-i maksûda ühûr ü a vâm*

Esrar Dede¹⁷

(Aylar ve yılların tamamı, güzel turna sürülerinin kıskançlıklarını arttırırçasına, [düzenli bir ekilde] nihâî hedeflerine do ru geçip gitmekte.)

Divan şairinin yer yüzünde sınırları çizilemeyen muhayyilesi, kanat takarak göğe yükselmeye karar verdiğinde kelimenin tam anlamıyla erişilmez olur. Öyleki, gecenin karanlığını ışıl ışıl aydınlatan mehtap, turna sürülerinin korkulu rüyası olan bir akdoğan benzetilirse, bölük bölük olan bulutları bir turna alayı gibi önüne katıp kovalayabilir. Şair, aslında bulutsuz bir gecede mehtabın doğuşunu anlatmaktadır (!):

*Gelürse cünbi -i pervâza bâz-ı e hebve
Sufûf-ı ebri katâr-ı küleng ider meh-tâb*

Şeyh Gâlib¹⁸

(Mehtap, bir akdo an gibi uçmak için kanatlanmaya ba larsa [do maya karar verirse], bulut saflarını turna sürüsüne çevirir.)

Her ne kadar avlanması halk arasında hoş karşılanmasa da turna aynı zamanda makbul av kuşlarından biridir. Özellikle yırtıcı kuşlarla çıkılan avlarda öncelikli hedefler turnalardır. Divan şairi, gönül kuşunu bir turnaya teşbih etmek istediğinde elbette diğer türlerine göre daha zarif, boyu daha kısa, sesi daha tiz olan ve gözünün gerisindeki alımlı beyaz süs tüylerinden ötürü *telli* sıfatıyla anılan turnaya benzetecektir. Fakat divan şiirinin genel kompozisyonu içerisinde acı çekmek ve aşk

ateşle yanmakla mükellef olan âşğın gönlü, bir benzetme yoluyla dahi olsa süslenmek gibi rahatlık ve huzur îmâ eden bir eylemde bulunamaz. İşte bu noktada şairin lirik duyuş tarzı ve keskin zekâsı devreye girer ve gökyüzünde kanat çırpın gönül turnasının, ancak sevgilinin alıcı doğana benzeyen gözlerinden kurtulabildiği takdirde (sevincinden) teller takınabileceğini şaire fısıldayıverir:

*Teller takınsun evc-i hevâda küleng-i dil
Ger âh-bâz-ı çe mün elinden bula felâh*

Kâmî¹⁹

(E er gözlerinin do anından kurtulabilirse gönül turnası gökyüzünde teller takınsın.)

Hat adı verilen yüzdeki ayva tüylerinin sevgiliye güzellik kattığı bütün divan şairlerince paylaşılmış bir kanaattir. Fakat yüzde biten tüylerle güzellik kazanan yalnız sevgili değildir. Telli turna da yüzündeki bu süs tüylerinin güzelliği ile ünlüdür. Sevgiliyi ve telli turnayı bu ortak noktalarıyla bir araya getirmeyi düşünen divan şairini bir takım sorunlar beklemektedir. Söz konusu olan telli turna dahi olsa vücutlarıyla orantısız olan boyunları ve bacakları, güzellik zemininde yapılan bir teşbihi tehlikeye sokacaktır. Ama şair bunun da çözümünü bulur. Yapılacak tek şey doğrudan sevgiliyi telli turnaya benzetmek değil, yalnızca ayva tüylerinin bulunduğu bölge olan yüzü, telli turnanın yüzüne benzetmektir. Bunun için de sevgilinin karşısına bir profil aynası koymak ve sevgilinin yüzünün o aynaya düşen aksi üzerinde konuşmak yeterlidir:

*Aks-i hatt-ı siyehindir ki kafâdâr oldu
Tâ'ir-i hüsnüine mânend-i küleng âyinede*

İzzet Molla²⁰

(Yüzünde çıkan siyah ayva tüylerinin aynaya dü en görüntüsü, güzellik ku unun kafasına bir [telli] turnanın telleri gibi oldu [kadar yakı tı])

Türk entelektüel hafızasının bugün bizim için eski fakat bir o kadar değerli bilgileri koruma zeminlerinden birisi de divan şiiridir. Şu farkla ki divan şairleri, bilgi ve kronoloji devamlılığını hedefleyen bilim adamı ve tarihçiler olmadıklarından, tam da olması gerektiği gibi bütün bir kültür hamlesini sanatın emrine tahsis etmişlerdir. Bir başka deyişle şiiri bir malûmatın aktarılması için yazmamış, aksine şiirin kalitesini yükseltmek için her türlü bilgiyi lirik bir perspektiften geçirerek kullanmışlardır. Örneğin kuş kanadının ve kuş tüyünün hâkimiyet sembolü olduğu; Türk savaşçılarının çok eski zamanlardan beri külah, kalpak ve miğferlerine, altın suyuna batırılmış ya da kızıla boyanmış kuş tüyleri taktıkları bilinmektedir. Şair, yaşadığı asırda hemen herkesçe bilinen bu yaygın bilgiyi kullandığı takdirde hedeflediğinden çok daha büyük bir kitleye ulaşabileceğinin farkındadır. Eskiden kimi tasavvufî zümrelerce ilâhî aşkın ifâdesi olmak üzere çoğunlukla dağlayarak göğüslerine açtıkları nal şeklindeki yarayı şair, torlak bir dervişçesine kendi aşkını timsâlen başının üzerine açmayı düşünmüştür. Amaç aşkının büyüklüğünü ve çektiği acıların tarifsizliğini anlatmaktır. Başındaki bu kızıl nalı, savaşçıların kırmızıya boyayıp başlarına taktıkları turna tüyüne benzeterek de hem kararlılığını ve gözü pekliğini vurgulamış, hem de bu bilgiye sahip olanlarla doğal bir iletişim frekansı yakalamış olmaktadır:

*Gamunla farkuma bir tâze na l kesmi idüm
Ba umda âle boyanmı per-i küleng oldı*

Bâkî²¹

(*Derdinle ba ima yeni bir nâl [ekinde yara] açmı idim. [Bu kanlı ve da lanmı görüntüsüyle] Kızıla boyanmı turna kanadına döndü.*²²)

Berrak, duru ve gayet açık sarı renge “turna gözü” tâbir edilir. Turna gözü şarap, şiirimizde şarâb-ı nâb da denilen saf şarabı karşılar. Şairlerimiz şarabın saflığını anlatmak için turna gözü deyimini kullandıklarında “görmek” fiilini anmayı da ihmal etmezler. Ya bir kış gecesi turna gözü şarabı sunan sâkinin dışarıdaki dondurucu ayazı *görmesini* isterler; ya da içinde turna gözü şarap bulunan kadehin adeta şarabın mûcidi Cem’e ait olan ve sahibine tüm dünyayı seyrettiren mûcizevî kadehe dönüşerek gönlüne tüm âlemi *gösterdi ini* iddia ederler. Bu mânâ helezonu içerisindeyken göz ve *görmek* fiillerinin tenâsübüyle beytin geri plânında oluşturulan ince vurgu fark edilmese de tenâsüp, okur/dinleyici dimağındaki görevini yerine getirir:

*Sâkî berü sun turna gözü bâde-i nâbı
Kı gicesidür ta rada gör çakır ayazı*

Sun’î²³

(*Sâkî, turna gözü saf arabı bu tarafa do ru uzat. Kı gicesidir; dı arıdaki çakır ayazı görmüyor musun*²⁴ ?)

*Câm-ı cihân-nümâ-yı tarab her ne dem yürür
Turna gözü şarâb ile dil âlemi görür*

Haşmet²⁵

(*E lencenin, [sahibine] tüm dünyayı gösteren kadehi ne vakit yürüse, gönül [onun içindeki] turna gözü arapla âlemi seyrededer*²⁶.)

Divan şiirinde turnaya dair dikkatler elbette yazımızla sınırlı değildir. Türk kültürünün turna benzeri zaman ve mekân üstü yaygın unsurlarına divan edebiyatı ürünlerinde rastlanmaması düşünülemez. Yapılacak araştırmalar hem söz konusu kültür unsurlarının Türk şiir sözlüğündeki çağrışım alanını ortaya koyacak, hem de divan şairini tanımamıza ve onun sanat anlayışını kavramamıza değerli katkılar sağlayacaktır.

* Yard. Doç., İstanbul Kültür Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

¹ Kuşların Türk kültür ve medeniyetindeki yeri ve önemini vurgulayan derli toplu bilgi için bkz: Halil Ersoylu; “Türk Dünyası’nın Folklor ve Etnoğrafyasında Süs Unsuru Olarak Kullanılan Bazı Kuşlar”, *Türk Dünyası Ara tırmaları*, Yıl:2, C.2, S.8, Ekim 1980; “Türk Dünyasının Düşünce, Dil ve Edebiyatındaki Bazı Kuşlar”, *Türk Dünyası Ara tırmaları*, Yıl:2, C.2, S.11, Nisan 1981; “Türk Dünyası İnanç ve Yaşayışındaki Bazı Kuşlar”, *Türk Dünyası Ara tırmaları*, Yıl:3, C.3, S.17, Nisan 1982; “Kuş” mad., *Dergah Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, İstanbul 1986; L. Sami Akalın; *Türk Folklorunda Ku lar*, KBY, Ankara 1993.

² Kuşların Divan şiirindeki kullanım alanları için bkz: Ömür Ceylan; *Ku Cenneti iirimiz – Klâsik Türk iirinde Ku lar*, Filiz Kitabevi, İstanbul 2003.

³ *El-Mu cemü’l-Vasît*; İstanbul (yty), s. 783.

⁴ *Gencîne-i Güftâr Ferheng-i Ziyâ*; MEBY, Ankara 1984, C.I, s. 217; C.III, s. 1565.

⁵ Turnanın fizyolojik özellikleri şu kaynaklardan derlenmiştir: İlhami Kızıroğlu; *Türkiye Ku ları*, OGMY, Ankara 1989; Nihat Turan; *Ku lar*, Ankara 1990; Ömer L. Hocaoglu; *Av Ku larımız*, Orman Bakanlığı Yayınlar Dairesi, Ankara 1992; Herman Heinzl-Richard Fitter-John Parslov; *Türkiye ve Avrupa’nın Ku ları*, Çeviren ve Uyarlayan: Kerem Ali Boyla, Doğal Hayatı Koruma Derneği Yayını (yty) Lotorito Lombarda İtalya.

⁶ Turnaların çiftleşme raksından esinlenerek oynanmakta olan *Turna Barı* için bkz: Metin And; “Anadolu Halk Dansları ve Halk Tiyatrosunun Özellikle Hayvan Benzetmeceleri Bakımından Asya Kökenleri”, *II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, C.III, Ankara 1983.

⁷ Kemaleddin Demîrî; *Hayâtü'l-Hayevân fî-Garâ'ibi'l-Mahlûkât Tercemesi I-II*, Hazırlayan: Kadir Meral, Çelik Yayınları, İstanbul 1997, s. 218-221.

⁸ Aynur Koçak; *Ahmet Bîcan'ın Eserleri Üzerine Bir nceleme*, Üçdal Neşriyat, İstanbul 2003, s. 379.

⁹ Halk edebiyatımızda turna hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: Şükrü Elçin; "Türk Halk Edebiyatında Turna Motifi", *Halk Edebiyatı Ara tirmaları 1, 2*. bsm., Akçağ Yayınları, Ankara 1997, s.63-75.

¹⁰ Gülşehrî, *Mantuku't-Tayr*, (Tıpkı basım, Ön söz: Âgah Sırrı Levent), TTKY, Ankara 1957.

¹¹ Ali Şir Nevâî; *Lisânü't-Tayr*, Hazırlayan: Mustafa Canpolat, TDKY, Ankara 1995.

¹² Derviş Şemsî; *Dehmurg*, Hazırlayan: Mahmut Kaplan, Celal Bayar Üniversitesi Yüksek Öğrenim Vakfı yayını, Manisa 2003.

¹³ Gülşehrî, Attâr'dan yaptığı tercümesinde Attâr'ın andığı on kuştan balıkçıl ve kuyruksalanı dışarıda bırakarak eserinde bülbül, papağan, baykuş, tavus, kaz, keklük, hümâ ve doğana yer vermiştir. Nevâî bu sekiz kuşa kumru, güvercin, sülün, kartal, ördek ve tavuğu da ekleyerek kuşların sayısını on dörde çıkarmıştır. Şemsî'nin *Dehmurg*'unda ise on kuş, karakter ve meşgaleleri farklı on insan tipini simgeler: baykuş/sûfî, karga/şâir, papağan/âlim, akbaba/kalender, bülbül/hânende, hüdhdüd/hâkim, kırlangıç/müneccim, tavus/tüccar, keklük/çiftçi, leylek/mürşid.

¹⁴ Bâkî, *Divan*, Hazırlayan: Sabahattin Küçük, KBY, Ankara 1994, s. 241.

¹⁵ Keçecîzâde İzzet Molla, *Dîvân-ı Bahâr-ı Efkâr*, Bulak 1255, s. G/171.

¹⁶ Divan şiirindeki sevgili tipinin çok zaman gayri müslim tahayyül edildiği pek çok beyitle sâbittir. Şâir, âhını Hz. İsâ'nın kıyâmete dek istirahatgâhı olduğuna inanılan 4. gök tabakasına yükselterek, bu âhın sebebi olan sevgilisinin Hristiyan olduğunu da îmâ etmektedir.

¹⁷ Esrar Dede, *Divan*, Hazırlayan: Osman Horata, KBY, Ankara 1998, s. 226.

¹⁸ Şeyh Gâlib, *Divan*, Bulak 1252, s. 9.

¹⁹ Kâmî, *Divan*, Hazırlayan: Gülgün Erişen Yazıcı, (yayınlanmamış doktora tezi), A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1998, s. 158.

²⁰ Keçecîzâde İzzet Molla, *Dîvân-ı Bahâr-ı Efkâr*, Bulak 1255, s. G/154.

²¹ Bâkî, *Divan*, Hazırlayan: Sabahattin Küçük, KBY, Ankara 1994, s. 404.

²² Başa takılan (kızıl) turna kanadı başka hayallerde de malzeme olmuştur:

Yel-i sipâh-ı nücûm olmuş idi çarh-ı berîn
Hilâlden takınup başı üzre *perr-i küleng*

Hayâlî

(Hilâli bir turna kanadı gibi başına takılan yüce gök yüzü, [bu haliyle adeta] yıldız askerlerinin pehlivanı olmuştu. [Eskiden savaş öncesinde her iki ordunun en iyi savaşçıları ortaya çıkarak teketek döğüşürlerdi. *Yel-i sipâh* tamlaması ile şâir, ordunun en iyi askeri olan bu öncü savaşçıyı kastetmektedir.]

Fark-ı serde şekl-i şemşîrün yeter *perr-i küleng*
Bâ-vücûd ol dem ki hûn-ı zahmum içre âl olur

Bâkî

(Başımın üzerindeki kılıcının şekli [görüntüsü], turna kanadı olarak [bana] yeter. Özellikle yaramın kanı ile kızıla boyandığında...)

²³ Sun'î; *Divan*, Hazırlayan: H.İbrahim Yakar, (yayınlanmamış doktora tezi), İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2002, s.565.

²⁴ Şarabın vücûdu ısıtan sıcaklığına işâret edilen beyitte ayaz için seçilen *çakır* sıfatı da içki ve sarhoşluk çağrışımları taşır.

²⁵ Haşmet; *Külliyât*, Hazırlayanlar: İ.Hakkı Aksoyak, Mehmet Arslan, Dilek Matbaası, Sivas 1994, s. 222.

²⁶ Âlem kelimesinin argodaki eğlence anlamına da îmâ vardır.